

величні собори, університети і театри, а ще неповторні **старовинна бруківка пахоці кави, що долинають із затишних кав'ярень, вузькі вулички і під ногами**» (Л. Вороніна).

Для зорового сприйняття об'єктів природного та штучного походження, що виділяються світловими та кольорними властивостями (та іншими), властива орієнтація тотально-партитивного типу: оцінюється розмір при порівнянні квантифікованого об'єкта з усім простором сприйняття (полем зору суб'єкта) чи простором – фоном для об'єкта.

Напр.: «...або намисто, де кожна намистина **завбільшки з куряче яйце**» (Л. Вороніна); «**Старе місто займає лише один відсоток загальної території Талліна...**» (Л. Вороніна); «**Вразила мене ця величезна країна (друга у світі за розміром після матушки-Росії)...**» (Л. Вороніна).

Оцінки лінійних параметрів представлені знаннями про довжину, ширину, висоту та глибину матеріальних об'єктів. «**В Ріксоі, що розташувалася у 30 кілометрах на південний захід від Анталії в районі Белек і де я прожила останні два дні своєї блиц-подорожі, головний корпус оточений каналами, штучними затоками й озерами, по яких влітку мешканців готелю на гондолах доправляють до моря. Хоча й пішки туди йти зовсім близько – хвилин п'ять**» (Л. Вороніна). «**Крізь вузькі бійниці ми обстрілювали сніжками перехожих, а вони не сердилися і реготали разом з нами**» (Л. Вороніна).

До висловлень входять дескриптивні назви кількісної ознаки, самі назви або їх замітники, кількісно-оцінні показники, засоби вираження кількісної ознаки, яка змінилася.

«**І ми, малі, вгризаємося в ті гігантські яблука...**» (Л. Вороніна) / діти вирости і яблука стали звичайними за розміром.

Для уточнення поняття кількісної оцінки зважаємо на те, що кидається у вічі: «...бо навіть було б ось цьому симпатичному смаглявому юнакові з **довжелезними дредами прив'язувати до керма маленьку рожеву мишку...**» (Л. Вороніна).

Дескриптивно-прагматична оцінка цікава тим, що вона формується у порівнянні: «**А що його супротивник був на голову вищий, син прийшов додому з розірваними штанами та облітою липким кленовим сиропом курткою**» (Л. Вороніна).

Усередині категорії кількості також багатьма науковцями виділяється опозиція екстенсивної та інтенсивної кількості.

Точній кількості протиставлена в когнітивному плані кількість приблизна, визначена нематематичними, глобально-перцептивними методами, які опираються на порівняння. Результати застосування подібних пізнавальних стратегій втілюються у мовленні в суб'єктних оцінних інтерпретаціях, які стосуються сфери модусу: прибливної кількісної оцінки. Кількісна оцінка формується в процесі оцінного пізнання кількості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна Л. У пошуках Огопого / Л. Вороніна. – К.: Нора-друк, 2010. – 176с.
2. Дубинянська Я. Козли / Я. Дубинянська. – К.: Факт, 2004. – 254с.
3. Лебег А. Об измерении величин / А. Лебег. – М.: Учпедгиз, 1960. – 204с.
4. Солсо Р. Когнитивна психологія / Р. Солсо. — 6-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 589 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
5. Философский энциклопедический словарь – Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

Антропологическая переориентация языкознания свидетельствует о связи языковых форм с индивидом. Репрезентация мира, його концептуализация и категоризация зависят от отношения суб'єкта к действительности и от его восприятия автором высказывания.

Ключевые слова: градация, градационная картина мира, оценка, шкала, антропологизация.

The anthropological reorientation of the linguistics testifies that there is a connection between the language forms and the individual. The representation of the world, its conceptualization and categorization depend on the relation of the proposition content with the reality in its perception by the author of the expression.

Key words: gradation, gradation of the world representation, evaluation, anthropologisation.

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена одній із важливих проблем художнього перекладу – збереженню національно-культурної специфіки оригіналу, авторського стилю та автентичності тексту в процесі відтворення фразеологічних одиниць (ФО) у близькоспоріднених мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, еквівалент ФО, фразеологічне калькування, дескриптивна перифраза.

Фразеологія як своєрідне сховище культурно-естетичних надбань народу є найбільш оригінальним мовним матеріалом, який характеризує ту чи іншу мову. Фразеологічні одиниці становлять надзвичайно важливу складову частину мовних засобів образності художнього твору, оскільки вони у максимально сконденсованому вигляді відображають історію народу, його менталітет, побут, звичаї, особливості життя, систему духовних цінностей тощо. Фразеологічна одиниця, окрім денотативного змісту, тобто співвіднесеності ФО з предметами та явищами реальної дійсності, містить у своїй семантичній структурі конотативний компонент, який суттєво ускладнює завдання перекладача – не лише передати російською мовою зміст фразеологічної одиниці, але й донести до читача її образність та експресивність.

У творах Євгена Гуцала фразеологічний матеріал посідає значне місце - автор активно і майстерно використовує як узуальні, так і модифіковані фразеологізми; особливе місце в його творах займають модифіковані та індивідуально-авторські ФО. Велика кількість ФО вносить у художнє мовлення творів струмінь свіжості, надає йому самобутності й колоритності, суттєво посилює виразність та емоційний вплив на читача. У доборі ФО письменник виявляє глибоке знання народної ідіоматики – фразеологізми сприймаються як органічні, невід'ємні елементи художнього тексту. Вдало дібрані, семантично обіграні, фразеологічні засоби не тільки створюють у свідомості читача живі, чуттєво наочні образи-картини, але й несуть особливе смислове навантаження, сприяють експресивності оповіді. Письменник досить часто трансформує ФО, по-своєму інтерпретує та обіграє значення ФО у контексті. Це значною мірою ускладнює роботу перекладача, тим більше, що «близька спорідненість мов оригіналу й перекладу в багатьох випадках не полегшує, як можна було б сподіватися, працю перекладача, а навпаки, породжує часто-густо більші труднощі, ніж при перекладі на неспоріднені мови» [1, 202].

Насиченість художніх творів Євгена Гуцала фразеологізмами також становить певну трудність для перекладача, вимагає від нього особливо уважного підходу, адже «...він прагне відшукати у своїй літературній мові відповідні засоби, які допомогли б йому з найбільшою повнотою, правдивістю, природністю й переконливістю виразити художню думку автора оригіналу» [2, с.74].

Як відомо, у фразеологічних системах української і російської мов виявляються і діють елементи, з одного боку, спільні для обох мов, а з іншого – національно-самобутні, специфічні для кожної мови. «Тотожність багатьох фразеологізмів української та російської мов пояснюється наявністю великого загального фразеологічного фонду обох мов, внаслідок чого частина фразеологічних одиниць збігається не тільки за значенням, але й за структурою та лексичним складом» [3, с.108]: *знав, як своїх п'ять пальців* [4, с.72] – *знал как свои пять пальцев* [5, 73]; *усякої тварі по парі* [4, с.81] – *всякой твари по паре* [5, с.81]; *довгий язик* [4, с.14] – *длинный язык* [5, с.12].

Зіставлення російського перекладу роману Євгена Гуцала «Позичений чоловік, або ж Хома невірний і лукавий» з оригіналом дає можливість виявити деякі особливості відтворення українських фразеологізмів російською мовою. Найчастіше перекладач використовує фразеологічний спосіб відтворення, який полягає у віднайденні у мові-рецепторі повних або часткових еквівалентів для ФО оригіналу, що забезпечує найбільш адекватний переклад та передачу образності оригіналу. Приклади повних еквівалентів (фразеологізмів, що співпадають в обох мовах значенням, компонентним складом, конотативним забарвленням та граматичною структурою): 1. *“Якось Мартоха почала так лащитись та догоджати, як ото здатний лиш лисом підшитий і псом підбитий”* [4, с.17] - *“Как-то Мартоха начала так ластиться, так угождать, как умеет лишь тот, кто лисой подшитый и псом подбитый”* [5, с.16]; 2. *“За тобою надійно, і комар носа не підточить”* [4, с.40] - *“За тобой надежно, и комар носа не подточит”* [5, с.39]; 3. *«Та не була б вона Дармограїхою, та не була б вона в своїй хаті, щоб дозволити себе мокрим рядом накрити»* [4, с.73] - *«Да не была бы она Дармограихой, да не была бы она в своей хате, чтоб позволила себя мокрым рядом накрыть»* [4, с.73]. Предметно-логічний зміст, структурно-граматична будова й експресивно-емоційні конотації у таких ФО української та російської мов співпадають повністю.

Часткові (неповні) еквіваленти – фразеологізми, що співпадають в обох мовах значенням, стилістичним забарвленням, але відрізняються компонентним складом. Приклади: 1. «*Ти що, Мартохо, продала чортові душу?*» [4, с.71] – «*Ты что, Мартоха, душу лукавому продала?*» [5, с.71]; 2. «*Нема, лизя злизала*» [4, с.71] – «*Нет, как языком слизало*» [5, с.71]; 3. «*Ну й давала хльосту, ну й давала прочухана, ну й наганяла розуму до голови!*» [4, с.72] – «*Ну и давала трепку, ну и давала взбучку, ну и учила уму-разуму!*» [5, с.73].

Дуже часто автор вживає такі експресивні ФО, для відтворення яких неможливо дібрати фразеологічний еквівалент (повний чи частковий) у російській мові. У таких випадках переклад здійснюється шляхом добору фразеологічного аналогу, тобто використовуються ФО, які виражають ту саму думку, позначають один денотат, але за допомогою іншого образу. Приклади: 1. «*І так стало добре, що Невечеря не пошив мене в дурні*» [4, с.51] - «*И так мне стало хорошо, что Невечеря не поймал меня на эту удочку*» [5, с.52]; 2. «*Та хай тебе тряся поб'є, що це за диво в решеті...*» [4, с.42] - «*Ах чтоб тебе пусто было, что это за чудо в решете*» [5, с.41]; 3. «*...і так мені кортить п'ятами накивати, щоб аж залопотіло, та попримерзали мої п'яти до землі, зрушити з місця не годен*» [4, с.75] – «*... и так мне не терпится дать деру, чтоб только пятки засверкали, но примерзли мои пятки к земле, не могу с места сдвинуться*» [5, с.76].

Під час перекладу активним виявився описовий спосіб відтворення фразеологізмів (дескриптивна перифраза), тобто переклад неусталеними вільними словосполученнями, утвореними на рівні мовлення, або монологізмами, семантично рівноцінними висловам оригіналу [6, с.119]. Описовий переклад окремих мікроелементів, включаючи ФО художнього тексту, - це усвідомлена необхідність, зло, без якого не обійтись. У більшості випадків він розводнює текст, ампліфікує його, позбавляє вислови образної і емоційної наснаги, є найменш ефективним у плані передачі образної афористичності, своєрідної оригінальності, емоційної експресії, стилістичного забарвлення [6, с.157]. Приклади: 1. «*Та чомусь, Хомо, я оце почала світом нудити*» [4, с.68] – «*Так почему же, Хома, стало мне скучно на свете?*» [5, с.69]; 2. «*Бач, накинула оком на телицю, бач, за телицю свого Хому не пошкодувала*» [4, с.73] - «*Вишь, понравилась ей телка, вишь, за телку своего Хому не пожалела*» [5, с.74]; 3. «*Пишатися самим собою не з руки...*» [4, с.31] - «*Самому себя хвалит неудобно...*» [5, с.30]; 4. «*Бо всі видастесь мені і вродливими, і привітними, і розумними, особливо ж тоді, коли старається сподобатись, ув око впасти*» [4, с.79] – «*Потому что все видитесь мне и красивыми, и приветливыми, и умными, особенно когда стараешься понравиться, приглянуться*» [5, с.79].

У випадках відсутності у мові-рецепторі повних або часткових еквівалентів для ФО оригіналу перекладач застосовує метод фразеологічного калькування - «...поелементний, нетрансформований переклад вислову або відтворення ідеї та конотативного значення образу лінгвістичними засобами мови-рецептора» [7, с.16]. Приклади: 1. «*- Але ж не забувай, Хомо, що дурень думкою багатіє, - палко заперечила Одарка*» [4, с.52] - «*Но не забывай, Хома, что дурень думкой богатеет, - пьлко возразила Одарка*» [5, с.53]; 2. «*Хто це такий спосібний кішці хвоста зав'язати*» [4, с.73] - «*Кто еще так может кошке хвост завязать*» [5, с.74]. Калькований вираз втрачає всі категорійні ознаки фразеологізму: цілісність значення, неподільність, відтворюваність, конотативність.

На жаль, у російськомовному перекладі не обійшлося без стилістичних неточностей: у ряді випадків фіксуємо заміну української ФО російською з іншим значенням і компонентним складом: «*Від Одарки завжди стіймаєш облизня, слова в неї – то як ціпи, а то – як лисички, а то – як громи небесні*» [4, с.64] – «*Одарка всегда тебя к ногтю прижмет, она языком и клонит, и валяет, и гладит, и катает*» [5, с.64] або скорочення тексту оригіналу навіть за рахунок уникнення фразеологічного еквівалента взагалі: «*Ну й жіноцтво, ну й химородство! ... Одним миром мазані, обоє рябоє, одного плоту коли*» [4, с.47] - «*Ну и женщины, ну и чудеса! ... Одним миром мазаны, в одном тыну колья*» [5, с.47].

У цілому ж переклад ФО в романі Євгена Гуцала російською мовою цілком адекватний. У більшості випадків перекладач правильно ідентифікує ФО, враховує контекст та мовні характеристики персонажів, добирає стильові відповідники. Вдала інтерпретація ФО у перекладі сприяла збереженню авторського стилю, відтворенню елементів національних реалій та національного колориту. Перекладач здебільшого використовує фразеологічні аналогі і еквіваленти, що свідчить про спільність асоціативного мислення носіїв близькоспоріднених мов.

1. Паламарчук О.Л. Специфіка перекладів творів Михайла Коцюбинського чеською мовою // Література та культура Полісся. – Вип. 10. – Ніжин, 1998. – С.202 – 206.
2. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. - К., 1982. - 165 с.
3. Григораш А.М. Національна самобутність фразеологізмів української та російської мов // Проблеми зіставної семантики. – Київ – Черкаси, 1992. – С.108 – 109.
4. Євген Гуцало. Позичений чоловік, або ж Хома невірний і лукавий. – К., 1982. – 324 с.
5. Євген Гуцало. Муж взаймы, или Хома неверный и лукавый (авторизованный перевод с украинского Н.Дангуловой). - М., 1989. – 288 с.
6. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. - К., 1983. – 174 с.
7. Назаренко Л.Ю. Чешская компаративная фразеология: структура, семантика, функции. - Автореф. ... канд. филол. наук. - К., 1989. – 19 с.

В статье раскрывается одна из важных проблем художественного перевода – сохранение национальной специфики оригинала, авторского стиля и адекватности текста в процессе воспроизведения фразеологических единиц в украинском языке.

Ключевые слова: фразеологическая единица, эквивалент ФЕ, фразеологическое калькирование, дескриптивная перифраза.

One of the important problems of literary translation is disclosed in the article – maintainance of original national specificity, author style and text adequacy in the reproducing process of phraseological units in closely related translation.

Key words: Phraseological unit, equivalent of FU, phraseological loan translation, descriptive periphrasis.

УДК 811.161.2'373.422

Н. В. Векуа

АНТОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ В МЕЖАХ МІКРОГРУПИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТОВЩИНИ

У статті висвітлюється питання антонімічних відношень, які виникають між якісними прикметниками на позначення товщини, з'ясовується специфіка їх мовної реалізації, репрезентуються особливості розвитку та функціонування (паралельного або непаралельного) протиставних відношень між членами антонімічних пар.

Ключові слова: антонімія, антонімічні відношення, якісні прикметники, лексико-семантична група, семантичний аналіз, антонімічна пара, парадигматичні характеристики, синтагматичні характеристики.

Антонімічні прикметники *товстий* – *тонкий*, що позначають велику – малу товщину предметів і об'єктів праслов'янські за походженням, вони виявляють звуження семантичного обсягу семіми на позначення більшого виміру ознаки. В давньоукраїнській мові прикметник *товстий* вживався в цілому ряді значень: 1) “товстий, не тонкий”; 2) “грубий, твердий”; 3) “товстий, вгодований”; 4) “значний, важливий”; 5) “не духовний, матеріальний”. Протягом XIV – XVI ст. цей прикметник поповнюється значеннями: 1) для називання міцності та 2) великої кількості (які є семантичними кальками з давньогрецької мови), семіми 3) “різкий, сильний” та 4) “густий, низький” (про звук) (які з'явилися в результаті впливу антонімічного прикметника *тонкий*). Починаючи з XVI ст., відбувається скорочення переносних значень прикметника *товстий* зв'язку з послабленням ролі перекладної літератури в цей час та поступового занепаду високих літературних жанрів, які склалися в давньоукраїнській літературній мові періоду Київської Русі. Прикметник зі значенням “тонкий” в усіх слов'янських мовах має ширший семантичний обсяг, ніж антонімічний йому прикметник. Пам'ятки XVII ст. фіксують появу нових сем у семантичній структурі слова *тонкий* – “ніжний” (про почуття), “досконалий” (про дослідницьку діяльність) [1, 47 – 49].

Прикметники *товстий* – *тонкий* – загальномовні антоніми [4, 187 – 188]. Антонімічні прикметники мають різний значеннєвий обсяг: семантична структура прикметника *товстий* [5, X, 166 – 167] об'єднує чотири семі, значеннєвий обсяг лексеми *тонкий* [5, X, 187 – 189] – дванадцять.

Антонімічні відношення виникають між номінативними значеннями протиставних лінійних прикметників *товстий* – *тонкий*: *товстий* – “який має велику, значну товщину; протилежне тонкий”, *тонкий* – “який має невелику, незначну товщину; протилежне товстий”, наприклад: *Посеред форуму метушливі якісь люди, одягнені так само, як і свухи позад бранців, тільки що без золотого шитва на вбранні, клопочуться коло переносних горнів, повних дочервона розпеченого вугілля, а на землі побіля горнів розкидано товсті та тонкі ланцюги...* (П. Загребельний).

Номінативне значення протиставних лексем *товстий* – *тонкий* об'єднує значеннєві показники: 1) *товстий* “який складається з великої кількості аркушів (про книгу, зошит і т. п.) і тонкий “який складається з невеликої кількості аркушів (про книгу, зошит)”: *...Дулібові у його самотньому житті книги, товсті й тонкі, помагали забувати про невтишимий сердечний сум, вони давали знання, що їх він так охоче й залюбки звик здобувати ще змалку...* (П. Загребельний); 2)